

ALISHER NAVOIY

XALQARO JURNAL
INTERNATIONAL JOURNAL

VOLUME 1, ISSUE 2, 2021

ISSN 2181-1490

Doi Journal 10.26739/2181-1490

ALISHER NAVOIY

XALQARO JURNAL
INTERNATIONAL JOURNAL
МЕЖДУНАРОДНЫЙ ЖУРНАЛ

Tadjqiqot.uz

TOSHKENT-2021

**ALISHER NAVOIYNING 580 YILLIK
YUBILEYIGA BAG'ISHLANADI****ПОСВЯЩАЕТСЯ 580 ЛЕТНОМУ
ЮБИЛЕЮ АЛИШЕРА НАВОИ****DEDICATED TO THE 580th ANNIVERSARY
OF THE BIRTH OF ALISHER NAVOI**

Buyuk shoir va mutafakkir, atoqli davlat va jamoat arbobi Alisher Navoiyning bebaho ijodiy-ilmiy merosi nafaqat xalqimiz, balki jahon adabiyoti tarixida, milliy madaniyatimiz va adabiy-estetik tafakkurimiz rivojida alohida o'rin tutadi. Ulug' shoir o'zining she'riy va nasriy asarlarida yuksak umuminsoniy g'oyalarni, ona tilimizning beqiyos so'z boyligi va cheksiz ifoda imkoniyatlarini butun jozibasi va latofati bilan namoyon etib, yer yuzidagi millionlab kitobxonlar qalbidan munosib va mustahkam o'rin egalladi.

***O'zbekiston Respublikasi Prezidenti
Shavkat Miromonovich Mirziyoyev***

Бесценное творческое и научное наследие великого поэта и мыслителя, известного государственного и общественного деятеля Алишера Навои играет важную роль в истории не только отечественной, но и мировой литературы, развитии национальной культуры и литературно-эстетического мышления. В своих лирических и прозаических произведениях великий поэт, воспевая высокие общечеловеческие идеи, демонстрировал богатый лексический запас и выразительные средства родного языка, благодаря чему занял достойное место в сердцах миллионов читателей по всему миру.

***Президент Республики Узбекистан
Шавкат Миромонович Мирзиёев***

The invaluable creative and scientific heritage of the great poet and thinker, famous statesman and public figure Alisher Navoi has a special place not only in the history of our people, but also in the history of world literature, the development of our national culture and literary and aesthetic thinking. The great poet, in his poetic and prose works, with his whole charm and grace, has taken a worthy place in the hearts of millions of readers around the world, expressing the high universal ideas, the incomparable richness of words and the infinite possibilities of expression of our native language.

***President of the Republic of Uzbekistan
Shavkat Miromonovich Mirziyoyev***

ALISHER NAVOIY XALQARO JURNALI

Bosh muharrir:

Mirzayev Ibodulla*f.f.d., professor
(O'zbekiston)*

Bosh muharrir o'rinbosari:

Jabborov Nurboy*f.f.d., professor
(O'zbekiston)*ALISHER NAVOIY
XALQARO JURNALI HAY'AT A'ZOLARI:**Muhiddinov Muslihiddin***f.f.d., professor (O'zbekiston)***Sirojiddinov Shuhrat***f.f.d., professor (O'zbekiston)***O'nal Kaya***f.f.d., professor (Turkiya)***Haqqulov Ibrohim***f.f.d., professor (O'zbekiston)***Dilorom Salohiy***f.f.d., professor (O'zbekiston)***Sodiqov Qosimjon***f.f.d., professor (O'zbekiston)***Mark Tutan***f.f.d., professor (Fransiya)***Binnatova Almaz Ulvi***f.f.d., professor (Ozarbayjon)***To'xliyev Boqijon***f.f.d., professor (O'zbekiston)***Shodmonov Nafas***f.f.d., professor (O'zbekiston)***Ramiz Asker***f.f.d., professor (Ozarbayjon)***Yo'ldoshev Qozoqboy***f.f.d., professor (O'zbekiston)***Jo'raqulov Uzoq***f.f.d., professor (O'zbekiston)***Vohid Turk***f.f.d., professor (Turkiya)***Nabiulina Guzal***f.f.d., professor (Tatariston)***Ibrohim Xudoyor***f.f.d., (Eron)***Yusupova Dilnavoz***f.f.d., dotsent (O'zbekiston)***Rahim Ibrohim***f.f.d., professor (Afg'oniston)***Ruzmanova Roxila***dots., mas'ul kotib (O'zbekiston)***Qo'shmonova Yulduz***kotib, o'qituvchi (O'zbekiston)*ALISHER NAVOIY XALQARO JURNALI ILMIY
MASLAHAT KENGASHI A'ZOLARI:**Toshqulov Abduqodir***i.f.d., (O'zbekiston)***Xalmuradov Rustam***t.f.d., professor (O'zbekiston)***Sirojiddin Sayyid***O'zbekiston xalq shoiri (O'zbekiston)***To'xtasinov Ilhom***p.f.d. (O'zbekiston)***Rixsiyeva Gulchehra***f.f.d., professor (O'zbekiston)***Benedek Peri***f.f.d., professor (Vengriya)***Jurayev Mamatqul***f.f.d., professor (O'zbekiston)***Olimov Karomatillo***f.f.d., professor (O'zbekiston)***Dadaboyev Hamidulla***f.f.d., professor (O'zbekiston)***Aitpayeva Gulnora***f.f.d., professor (O'zbekiston)***Grigoryev Mixail***f.f.d., professor (Rossiya)***Shomusarov Shorustam***f.f.d., professor (O'zbekiston)***Dyu Rye Andre***f.f.d., professor (Fransiya)***Pervin Chapan***f.f.d., professor (Turkiya)***Safarov Renat***f.f.d., professor (Tatariston)***Hamroyev Juma***f.f.d., professor (O'zbekiston)***Ibrohimov Elchin***f.f.n., professor (Ozarbayjon)***Hasanov Shavkat***f.f.d., professor (O'zbekiston)***Nurullo Oltoy***f.f.n., (Afg'oniston)***Xalliyeva Gulnoz***f.f.d., professor (O'zbekiston)***Nodira Afoqova***f.f.d., professor (O'zbekiston)***Aftondil Erkinov***f.f.d., professor (O'zbekiston)*

Главный редактор:

Мирзаев Ибадулла
д.ф.н., профессор (Узбекистан)

Заместитель главного редактора:

Жабборов Нурбой
д.ф.н., профессор (Узбекистан)

**ЧЛЕНЫ МЕЖДУНАРОДНОГО ЖУРНАЛА
АЛИШЕРА НАВОИ:**

Мухиддинов Муслихиддин
д.ф.н., профессор (Узбекистан)
Сирожиддинов Шухрат
д.ф.н., профессор (Узбекистан)
Унал Кая
д.ф.н., профессор (Турция)
Хаккулов Иброхим
д.ф.н., профессор (Узбекистан)
Дилором Салохий
д.ф.н., профессор (Узбекистан)
Содиков Косимжон
д.ф.н., профессор (Узбекистан)
Марк Тутан
д.ф.н., профессор (Франция)
Биннатова Алмаз Улви
д.ф.н., профессор (Азербайджан)
Тухлиев Бокижон
д.ф.н., профессор (Узбекистан)
Шодмонов Нафас
д.ф.н., профессор (Узбекистан)
Рамиз Аскер
д.ф.н., профессор (Азербайджан)
Юлдашев Казакбай
д.ф.н., профессор (Узбекистан)
Журакулов Узок
д.ф.н., профессор (Узбекистан)
Вохид Турк
д.ф.н., профессор (Турция)
Набиулина Гузаль
д.ф.н., профессор (Татарстан)
Иброхим Худоёр
д.ф.н., (Иран)
Юсупова Дилнавоз
д.ф.н., доцент (Узбекистан)
Рахим Иброхим
д.ф.н., профессор (Афганистан)
Рузманова Рохила
доц., отв. секретарь (Узбекистан)
Кушманова Юлдуз
секретарь, преподаватель (Узбекистан)

**ЧЛЕНЫ НАУЧНОГО КОНСУЛЬТАТИВНОГО
СОВЕТА МЕЖДУНАРОДНОГО ЖУРНАЛА
АЛИШЕРА НАВОИ:**

Тошкуллов Абдукодир
к.э.д., (Узбекистан)
Халмурадов Рустам
д.т.н., профессор (Узбекистан)
Сирожиддин Саййид
Народный поэт Узбекистана (Узбекистан)
Тухтасинов Илхам
д.п.н. (Узбекистан)
Рихсиева Гулчехра
д.ф.н., профессор (Узбекистан)
Бенедек Пери
д.ф.н., профессор (Венгрия)
Джураев Маматкул
д.ф.н., профессор (Узбекистан)
Олимов Кароматилло
д.ф.н., профессор (Узбекистан)
Дадабаев Хамидулла
д.ф.н., профессор (Узбекистан)
Айтпаева Гулнора
д.ф.н., профессор (Узбекистан)
Григорьев Михаил
д.ф.н., профессор (Россия)
Шомусаров Шорустам
д.ф.н., профессор (Узбекистан)
Дю Рье Андре
д.ф.н., профессор (Франция)
Первин Чапан
д.ф.н., профессор (Турция)
Сафаров Ренат
д.ф.н., профессор (Татарстан)
Хамроев Джума
д.ф.н., профессор (Узбекистан)
Иброхимов Элчин
к.ф.н., профессор (Азербайджан)
Хасанов Шавкат
д.ф.н., профессор (Узбекистан)
Нурулло Олтой
к.ф.н., (Афганистан)
Халлиева Гулноз
д.ф.н., профессор (Узбекистан)
Нодида Афокова
д.ф.н., профессор (Узбекистан)
Афтондил Эркинов
д.ф.н., профессор (Узбекистан)

Chief Editor:

Mirzaev Ibodulla*Doc. of philol. scien., professor (Uzbekistan)*

Deputy Chief Editor:

Jabborov Nurboy*Doc. of philol. scien., professor (Uzbekistan)*MEMBERS OF EDITORIAL BOARD OF
INTERNATIONAL JOURNAL OF ALISHER
NAVOI:**Mukhiddinov Muslikhiddin***Doc. of philol. scien., prof. (Uzbekistan)***Sirojiddinov Shukhrat***Doc. of philol. scien., prof. (Uzbekistan)***Unay Kaya***Doc. of philol. scien., prof. (Turkey)***Khakkulov Ibrokhim***Doc. of philol. scien., prof. (Uzbekistan)***Dilorom Salokhiy***Doc. of philol. scien., prof. (Uzbekistan)***Sodikov Kosimjon***Doc. of philol. scien., prof. (Uzbekistan)***Mark Tutan***Doc. of philol. scien., prof. (France)***Binnatova Almaz Ulvi***Doc. of philol. scien., prof. (Azerbaijan)***Tukhliev Bokijon***Doc. of philol. scien., prof. (Uzbekistan)***Shodmonov Nafas***Doc. of philol. scien., prof. (Uzbekistan)***Ramiz Asker***Doc. of philol. scien., prof. (Azerbaijan)***Yuldoshev Kozokboy***Doc. of philol. scien., prof. (Uzbekistan)***Jurakulov Uzok***Doc. of philol. scien., prof. (Uzbekistan)***Vokhid Turk***Doc. of philol. scien., prof. (Turkey)***Nabiulina Guzal***Doc. of philol. scien., prtof. (Tatarstan)***Ibrokhim Khudoyor***Doc. of philol. scien., (Iran)***Yusupova Dilnavoz***Doc. of philol. scien., assoc. prof. (Uzbekistan)***Rakhim Ibrokhim***Doc. of philol. scien., prof. (Afghanistan)***Ruzmanova Rokhila***Assoc. prof., Exec. Sec. (Uzbekistan)***Khushmanova Yulduz***Secretary, teacher (Uzbekistan)*MEMBERS OF SCIENTIFIC ADVISORY BOARD
OF INTERNATIONAL JOURNAL OF ALISHER
NAVOI:**Toshkulov Abdukodir***Doc. of econ. scien., (Uzbekistan)***Khalmuradov Rustam***Doc. of technic. scien., prof. (Uzbekistan)***Sirojiddin Sayyid***People's poet of Uzbekistan (Uzbekistan)***Tukhtasinov Ilkhom***Doc. of pedag. scien. (Uzbekistan)***Rikhsieva Gulchekhra***Doc. of philol. scien., prof. (Uzbekistan)***Benedek Peri***Doc. of philol. scien., prof. (Hungary)***Juraev Mamatkul***Doc. of philol. scien., prof. (Uzbekistan)***Olimov Karomatullo***Doc. of philol. scien., prof. (Uzbekistan)***Dadaboev Khamidulla***Doc. of philol. scien., prof. (Uzbekistan)***Aitpaeva Gulnora***Doc. of philol. scien., prof. (Uzbekistan)***Grigorev Mikhail***Doc. of philol. scien., prof. (Russia)***Shomusarov Shorustam***Doc. of philol. scien., prof. (Uzbekistan)***Dyu Rye Andre***Doc. of philol. scien., prof. (France)***Pervin Chapan***Doc. of philol. scien., prof. (Turkey)***Safarov Renat***Doc. of philol. scien., prof. (Tatarstan)***Khamroev Juma***Doc. of philol. scien., prof. (Uzbekistan)***Ibrokhimov Elchin***Cand. of philol. scien., prof. (Azerbaijan)***Khasanov Shavkat***Doc. of philol. scien., prof. (Uzbekistan)***Nurullo Oltoy***Cand. of philol. scien., (Afghanistan)***Khallieva Gulnoz***Doc. of philol. scien., prof. (Uzbekistan)***Nodira Afokova***Doc. of philol. scien., prof. (Uzbekistan)***Aftondil Erkinov***Doc. of philol. scien., prof. (Uzbekistan)*

Саҳифаловчи: Абдулазиз Муҳаммадиев

Контакт редакций журналов. www.tadqiqot.uz

ООО Tadqiqot город Ташкент,

улицы Амира Темура пр. 1, дом-2.

Web: <http://www.tadqiqot.uz/>; Email: info@tadqiqot.uz

Тел: (+998-94) 404-0000

Editorial staff of the journals of www.tadqiqot.uz

Tadqiqot LLC the city of Tashkent,

Amir Temur Street pr. 1, House 2.

Web: <http://www.tadqiqot.uz/>; Email: info@tadqiqot.uz

Phone: (+998-94) 404-0000

NAVOIY VA TILSHUNOSLIK MASALALARI

1.Xolmonova Zulxumor

ALISHER NAVOIYNING ZAMONAVIY TILSHUNOSLIK TARAQQIYOTIDAGI O'RNI.....	9
---	---

NAVOIY VA JAHON ADABIYOTI

2.Imomnazarov Muhammadjon

INSONIYAT MA'NAVIY TAKOMILIDA AMIR XUSRAV DEHLAVIY VA ALISHER NAVOIYNING O'RNI.....	19
--	----

3.Benedek Péri

HOW MĪR ʿALĪ-ŠĪR NAVĀYĪ'S PERSIAN POETRY INFLUENCED THE POET- WARRIOR OTTOMAN SULTAN SELIM I (1512–1520)	33
---	----

4.Islam Jemeney

ALISHER NAVOIYNING TURKIY XALQLAR MA'NAVIY YUKSALISHIDAGI O'RNI	40
--	----

5.Maqsudov Badriddin

TOJIKISTONDA NAVOIYSHUNOSLIK.....	47
-----------------------------------	----

HAQIQAT SARI SAFAR

6.Yo'ldoshev Qozoqboy

O'ZLIK YO'LI	56
--------------------	----

7.Muhammadiyev Ahadxon

INSONIY FAZILATLAR TARANNUMI.....	65
-----------------------------------	----

MA'RIFAT YOG'DUSI

8.Alisher Razzokov

ALISHER NAVOIY IJODIDA FAQRILIK MAQOMI VA FAQIR OBRAZINING BADIY TALQINI.....	73
--	----

9.Norov Toji

NAVOIY ONTOLOGIK FALSAFASIDA SAMOVOT VA ZAMON TALQINI	80
---	----

ASLIYAT UMMONI

10.Bertels Y.E

NAVOIY VA ATTOR. Rus tilidan I.K.Mirzayev tarjimai (parcha)	88
---	----

TEMURIYLAR DAVRI TURKIY VA O'ZBEK ADABIYOTI

11.Qorayev Sherxon

ALISHER NAVOIY VA TEMURIYLAR DAVRI ADABIY ANJUMANLARI	102
---	-----

NAVOIY NASRI VA NAZMI NAFOSATI

12.Rajabova Ma'rifat

NAVOIY IJODIDA MIFOLOGIK OBRAZLAR STILIZATSIYASI.....	108
---	-----

ILM, OLAM VA OLIM

13.O'ralov Axtam

ALISHER NAVOIY – ULKAN BUNYODKOR.....116

14.O'tanova Sirdaryoxon

TARIXIY ASARLARDA OBRAZ RUHIYATI VA RANG HAQIQATLARI124

NAVOIY VA ADABIY TA'SIR MASALALARI

15.Mamadaliyeva Zuhra

ISKANDAR OBRAZI VA UNGA NAVOIYNING MUNOSABATI.....131

16.Muhitdinova Nazmiya

SADOIY VA G'OZIY DEVONLARIDA ALISHER NAVOIY AN'ANALARI (HAMD, NA'T, MUNOJOT VA MANQABAT MAVZULARIDAGI G'AZALLAR MISOLIDA)138

17.Haydarova Gulhayo

NAVOIY VA SOBIR ABDULLA.....149

18.Jamahmatov Karomiddin

HOJI MUHAMMAD SHAHDIY IJODIDA ZULLISONAYNLIK
AN'ANALARINING TA'SIRI.....155

TALQIN, TAHLIL VA TAQRIZ

19.Sultonov To'liqin

ALISHER NAVOIY ASRI VA NASRI ALMAZ ULVIY TALQINIDA.....166

NAVOIY VA TA'LIM-TARBIYA MASALALARI

20.Ubaydullayev Normuhammad

ALISHER NAVOIY TARJIMAYI HOLINI O'RGANISHDA TARIXIY ASARLARNING
O'RNI172

AZIZ MUSHTARIY!

O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Shavkat Miromonovich Mirziyoyevning "Buyuk shoir va mutafakkir Alisher Navoiy tavalludining 580 yilligini keng nishonlash to'g'risida"gi PQ-4865-son Qarorida "Alisher Navoiy asarlarida teran ifoda topgan milliy va umuminsoniy g'oyalarning jahon tamaddunida tutgan o'rnini hamda o'sib kelayotgan yosh avlodning intellektual salohiyatini oshirish, ular qalbida yuksak axloqiy fazilatlarni tarbiyalashdagi beqiyos ahamiyatini nazarda tutib, shuningdek, ulug' shoir va mutafakkirning adabiy-ilmiy merosini mamlakatimizda va xalqaro miqyosda yanada chuqur tadqiq qilish va keng targ'ib etish..." lozimligi alohida ta'kidlangan.

Bu filologiya ilmi va navoiyshunoslik, xususan, adabiy ta'sir, qiyosiy adabiyotshunoslik, matnshunoslik va tarjima masalalari bilan shug'ullanayotgan tadqiqotchilar zimmasiga jahonning ilg'or texnologiyalari, nazariy g'oyalariga hamohang ilmiy tadqiqotlar yaratish vazifasini yuklaydi. Olimlarimizning ilmiy salohiyati, innovatsion g'oyalarini jahonda targ'ib qilish va qo'llab-quvvatlash maqsadida xalqaro nufuzga ega ushbu jurnal ta'sis etildi.

"Alisher Navoiy" deb nomlangan ushbu jurnalda navoiyshunoslik, Navoiy adabiy merosining umumjahon tamaddunida tutgan o'ri va adabiy ta'sir masalalari bilan shug'ullanayotgan tadqiqotchilarni o'z maqolalari bilan ishtirok etishga taklif qilamiz.

TAHRIRIYAT**УВАЖАЕМЫЙ ЧИТАТЕЛЬ!**

В Постановлении №ПП-4865 Президента Республики Узбекистан Шавката Миромоновича Мирзиёева "О широком праздновании 580-летия со дня рождения великого поэта и мыслителя Алишера Навои" особо отмечается "огромное значение произведений Алишера Навои, в которых нашли глубокое отражение национальные и общечеловеческие ценности, в развитии мировой культуры, их роль в повышении интеллектуального потенциала и духовно-нравственном воспитании молодого поколения, а также в целях обеспечения дальнейшего изучения и популяризации литературно-научного наследия великого поэта и мыслителя..."

Это ставит задачи перед филологами, навоиоведами, исследователями литературного влияния, сравнительного литературоведения, текстологии и вопросов перевода создания научных исследований, соответствующих передовым мировым технологиям и теоретическим идеям. В целях пропаганды и продвижения научного потенциала и инновационных идей наших ученых учреждён данный международный журнал.

Приглашаем публиковать свои статьи в нашем журнале "Алишер Навои" отечественных и зарубежных исследователей, занимающихся изучением жизни и творчества литературы Навои, его роли в мировой литературе, проблемами литературного влияния и сравнительной поэтикой.

РЕДАКЦИОННАЯ КОЛЛЕГИИ**DEAR READER!**

Resolution of the President of the Republic of Uzbekistan Shavkat Miromonovich Mirziyoyev "On the celebration of the 580th anniversary of the great poet and thinker Alisher Navoi" No PP-4865 given the invaluable role of cultivating high moral qualities in their hearts, as well as the need to further study and widely promote the literary and scientific heritage of the great poet and thinker in our country and internationally "

This puts the task of researchers in the field of philology and Navoi studies, in particular, literary influence, comparative literature, textual studies and translation, in creating scientific research in harmony with the world's advanced technologies and theoretical ideas. This internationally renowned journal was established to promote and support the scientific potential and innovative ideas of our scientists around the world.

In this magazine, called "Alisher Navoi", we invite researchers who are interested in Navoi studies, the role of Navoi's literary heritage in world civilization and literary influence to participate with their articles.

EDITORIAL

NAVOIY VA ADABIY TA'SIR MASALALARI

ИСКАНДАР ОБРАЗИ ВА УНГА НАВОИЙНИНГ МУНОСАБАТИ

Мамадалиева Зухра Умаралиевна,

Жиззах давлат педагогика институти доценти,
филология фанлари номзоди. Жиззах, Ўзбекистон mu.zuhra2011@bk.ru

For citation: Mamadalieva Z. ISKANDER'S IMAGE AND NAVOI'S ATTITUDE TO THIS IMAGE. Alisher Navoi. 2021, vol.1, issue 2, (131-137) pp.

DOI 10.26739/2181-1490-2021-2-15

АННОТАЦИЯ

Ушбу мақолада Искандар Зулқарнайн образининг келиб чиқиш тарихига назар ташланган. Тарихий шахс Александр Македонскийнинг Искандар Зулқарнайн адабий образи билан боғлиқлик масаласи ўрганилган. Жумладан, Искандар Зулқарнайн образининг такомилли, Фирдавсийнинг “Шохнома”си, Низомий Ганжавийнинг “Искандарнома”си, Амир Хусрав Дехлавийнинг “Ойинаи Искандарий” ҳамда Абдурахмон Жомийнинг “Хирадномаи Искандарий” дostonларидаги талқинларига муносабат билдирилган. Шунингдек, ушбу образга Навоий “Садди Искандарий” дostonида талқин этилган ўзига хос муносабати таҳлил этилган. Хусусан, образнинг рамзий ва мажозийлик хусусиятлари ўрганилган. Навоийнинг бу борадаги дохиёна ижодий маҳорати мисоллар асосида исботланган. Образнинг дostonдаги тожу тахтдан нафратланадиган ҳиммати баланд мард шахзода, юртлар ва кишилар қалбини мардлик-шижоат ва ҳийла-тадбир билан эгаллаган тадбиркор шоҳ ҳамда маърифатпарвар орифни, илми ғайбни эгаллашга интиланган ҳикмат соҳиби бўлган комил инсонни ва ниҳоят асар сўнггида буларнинг барчасидан мақсади ҳосил бўлмаган, дунёдан куруқ қўл билан кетган ожиз банда каби бир қатор талқинлари мавжуд эканлиги ўрганилди.

Калит сўзлар: Искандар Зулқарнайн, “Шохнома”, Низомий, “Искандарнома”, Хусрав Дехлавий, Абдурахмон Жомий, “Хирадномаи Искандарий”, Алишер Навоий, “Садди Искандарий”, ҳиммат, ирфон, орифлик, ҳикмат, комил инсон.

ОБРАЗ ИСКАНДЕРА И СООТНОШЕНИЕ НАВОИ К ЭТОМУ ОБРАЗУ

Мамадалиева Зухра Умаралиевна,

Доцент Жиззакского государственного
педагогического института, кандидат филологических наук
Жиззак, Узбекистан. mu.zuhra2011@bk.ru

АННОТАЦИЯ

В данной статье рассматриваются истоки образа Искандара Зулкарнайна. Исследуется вопрос о связи исторической личности Александра Македонского с литературным образом Искандара Зулкарнайна. В частности, совершенство образа Искандара Зулкарнайна исследуется в интерпретации дастанов «Шохнома» Фирдавси, «Искандарнома» Низами Гянджеви, «Ойинаи Искандари» Амира Хусрава Дехлави и «Хирадномаи Искандарий» Абдурахмана Джами. Также анализируется своеобразное отношение Навои к этому образу, интерпретируемому в его эпосе «Садди Искандарий». В частности, исследовано его символические и образные особенности. Гениальное творческое мастерство Навои в этом отношении подтверждено примерами. Наследный принц в эпосе ненавидит трон. Как храбрый принц, а затем и предприимчивый царь, покоривший много земель и сердца людей мужеством и отвагой, как просвещенный человек своей эпохи стремившийся к совершенству и

знаниям, он в конце жизни уходит в мир иной неудовлетворённым, не достигшим своих заветных целей простой смертный. В статье изучены целый ряд интерпретаций данного образа.

Ключевые слова: Искандар Зулкарнайн, «Шахнамэ», Низами, «Искандарнома», Хусрав Дехлави, Абдурахмон Джами, «Хирадномаи Искандарий», Алишер Навои, «Садди Искандарий», преданность, знание, мудрость, совершенный человек.

ISKANDER'S IMAGE AND NAVOI'S ATTITUDE TO THIS IMAGE

Mamadalieva Zuhra Umaralievna,

Associate Professor of Jizzakh State Pedagogical Institute,
candidate of philological sciences
Jizzakh, Uzbekistan. mu.zuhra2011@bk.ru

ANNOTATION

This article looks at the origins of the image of Alexander the Great. The question of the connection of the historical figure Alexander the Great with the literary image of Iskandar Zulkarnain is studied. In particular, the perfection of the image of Iskandar Zulkarnain, his interpretations of Firdavsi's "Shohnoma", Nizami Ganjavi's "Iskandarnoma", Amir Khusrav Dehlavi's "Mirror of Alexandria" and Abdurahman Jami's "Hiradnomai Iskandariy". Navoi's peculiar attitude to this image, which is interpreted in the epic "Saddi Iskandariy", is also analyzed. In particular, the symbolic and figurative features of the image are studied. Navoi's genius in this regard is proved by examples. The crown prince in the epic, the brave prince, the enterprising king who conquered the hearts of lands and people with courage and cunning, the enlightened sage, the perfect man who possessed the knowledge of the unseen, and finally the end of the work. It has been learned that there are a number of interpretations, such as the helpless slave who went by hand.

Keywords: Iskandar Dhu'l-Qarnayn, "Shohnoma", Nizami, "Iskandarnoma", Khusrav Dehlavi, Abdurahman Jami, "Hiradnomai Iskandariy", Alisher Navoi, "Saddi Iskandariy", devotion, knowledge, wisdom, wisdom, perfect man.

Искандар ҳақидаги илк маълумот X аср тарихчилари Ҳамза ибн Ҳасан ал-Исфажоний, Динюварий, Табарийлар [Навоий 1993:547] асарларида, кейинроқ Берунийнинг "Қадимги халқлардан қолган ёдгорликлар" китобида учрайди [Беруний 1968: 73-78]. Беруний Зулкарнайнни Искандар ибн Филип (яъни Александр Македонский) дейишларини айтади, Александр ҳақида, унинг туғилиши, Доро билан бўлган жанги ҳақида маълумот беради, аммо бу фикрга мутлақо қарши бир қанча маълумотлар ҳақида ҳам тўхталиб, Зулкарнайн Ямандан бўлса керак, деган бошқа тахминни ёқласа-да, тугал фикр билдирмайди.

Н.Пегулевскийнинг "Александр Македонский ҳақида Сурия афсоналари" номли мақоласида ёзилишича, "Александр Македонский ҳақида дунёнинг 24 тилида 80дан ортиқ афсоналар қолдирилган. Уларнинг энг қадимийлари Сурия афсоналари ҳисобланиб, муаллифнинг исботлашича, Хизр афсонавий образи ва Александр Македонский тарихий шахси ҳақидаги афсоналардан икки шохли Искандар образи келиб чиққан [Пегулевская 1958:86].

Искандарнинг шохдорлиги Миср афсоналарига бориб тақалиб, Миср қўҳини Калесфин илк бор Александрни "Худо Амон Ранинг ўғли" деб атади. Унинг икки шохли эканлиги ҳам Амон Ранинг икки шохли сифатида тасвирланган афсоналардан келиб чиққан. Юнон олими Плутархнинг "Искандар Макдуний" асарида ёзилишича, юнонлар уни Зевснинг, мисрликлар эса Амоннинг ўғли дейишганда, Искандарнинг ўзи бу улуғлашга ҳайрихоҳлик ҳам, қаршилиқ ҳам билдирмаган экан [Плутарх 2018: 95].

Александр Македонскийнинг илк юриши Ғарбга, яъни Македония измидан чиқиб кетмоқчи бўлган грек полисларига бўлганлиги ҳам Искандарга Александр Македонскийнинг прототип бўлишини исботлайди. Плутархнинг "Искандар Макдуний" асари жаҳонгирнинг замондошлари, кўрган-билганларининг эсдаликларига асосланиб ёзилган. Шунинг учун бу асарни тарихий-бадий солнома дейиш мумкин.

Искандар илк маротаба Фирдавсийнинг "Шоҳнома"сида бадий образ сифатида адабиётга кириб келди. У "Шоҳнома"да Искандарнинг Эронга юриш қилиши, Дордан енгилиши

ҳақида ёзар экан, кўпроқ тарихий воқеаларни ифода этди ва Искандарни жаҳонгир шох сифатида тасвирлади. Аммо шу билан биргаликда уни донишманд Арастуниг шогирди, файласуф устозининг сўзи билан иш кўрувчи подшо сифатида ҳам эътироф этади [Фирдавсий 1976: 349-418].

Фирдавсийнинг “Шохнома”сида Искандарга бўлган ижобий муносабат Александр Македонскийнинг форсларга бўлган шундай муносабатлари таъсирида келиб чиққан бўлса керак. Юнон тарихчиси Плутархнинг маълумот беришича, Александр форсларнинг урф-одатларига шу даражада муккасидан кетибдики, ҳатто қабул маросимларида ҳам форсларнинг либосларини киядиган, уларнинг урф-одатларига риоя этадиган бўлибди [Плутарх 2018: 93]. Бироқ Александрнинг худбинлиги, такаббурлиги, бир жойда тура олмайдиган юртбосарлиги ва бошқа салбий хислатлари, кўркмас, айёр ва тадбиркор саркардалиги халқ орасидаги ривоят ва ҳикоятларда қолганлиги сабабли “Шохнома”даги Искандар образига таъсир этмай қолмади. “Шохнома”даги Искандар образи ҳар қанча бадиий тўқималарига қарамасдан, камчилик ва ютуқлари бор реал инсонни кўз олдимизга келтиради.

Низомийнинг “Панж ганж”ига алоҳида асар бўлиб кирган “Шарафнома” ва “Иқболнома” деб номланган икки қисмдан иборат “Искандарнома” достонида Искандар ҳақидаги халқ орасидаги ривоят ва ҳикоятлар, кейинчалик улар таъсирида шаклланган эртақ ва афсоналар асосида ҳар томонлама тараққий эттирилди. Искандар ва унинг Зулқарнайн дейишларининг сабаби, Искандар ва сартарош можароси, унинг яъжуж-маъжужлар билан жанг қилгани, уларга қарши девор қургани каби мотивлар киритилди [Низомий Ганжавий 2009].

Умуман, Фирдавсийнинг Искандарга нисбатан бўлган муносабатидаги мавжуд қарама-қаршиликлар тугатилиб, Низомий достонида у анчагина ижобий образ тарзида тасвирланди. У Искандарни донишмандлар маслаҳати билан иш кўрадиган жаҳонгир шох сифатида талқин этди. Достонда Искандар ҳақидаги халқ орасидаги ривоят ва ҳикоятлар асосида образ ҳар томонлама тараққий эттирилди. Яна бир асосий жиҳат – Низомий “Қуръони карим”даги Зулқарнайн образини Искандар билан айнийлаштириб, ўзининг қаҳрамонини Искандар Зулқарнайн деб атади. Достонда Македонскийнинг икки “шох”ли бўрк кийганлиги сабаб уни Зулқарнайн дейишлари асос қилиб олинди.

Натижада, Искандарнинг Доро билан жанг қилгани, юртбосар ва жангарилиги, тадбиркорлиги ва ҳаким устозлар, жумладан, Арастуниг шогирди эканлиги, Равшанак исмли гўзал рафиқаси борлиги ҳақидаги мотивлар Александр Македонскийдан, яъжуж-маъжужлар билан жанг қилгани, уларга қарши девор қургани ҳақидаги мотивлар эса “Қуръони карим” оятларидан олинди. Бугина эмас, Искандарнинг Хизр билан бирга тириклик сувини излагани, унинг сартарош билан можароси ҳақидаги халқ оғзаки ижодиётидаги ривоятларга ҳам мурожаат этилди ва ниҳоятда забардаст идеал бир образ яратилди.

Амир Хисрав Дехлавийнинг “Ойнаи Искандарий” достонида Искандарнинг ҳар икки хислати – жаҳонгирлик ва донишмандлиги бирлаштирилади. Унда Аристотель, Апполоний, Афлотун каби донишмандларни Искандарнинг устозлари сифатида тасвирлаб, уни ер юзи ва денгиз саёҳатида ҳамроҳлар тариқасида тасвирлайди [Шомухамедов 1971].

Жомий “Хирадномаи Искандарий” достонида эса жаҳонгир шох образи иккинчи даражага туширилади. Жомий Искандарнинг шохлигидан кўра кўпроқ унинг ҳикматларига, насиҳатларига аҳамият беради, унинг ўзини ҳам донишмандлар сафига қўшиб юборади [Жомий 1978].

Низомий, Хусрав Дехлавий ва Жомийлар Искандар ҳақидаги достонда унинг ва ҳамсуҳбат ҳакимларнинг донишмандлиги фонида ўзларининг қимматбаҳо фикрларини – илму ҳикматларини китобхонга тухфа этганлар.

Навоий ўзигача бўлган тажрибаларни умумлаштирди ва дохиёна истеъдодидан фойдаланган ҳолда Искандарнинг мутлақо янги сиймосини яратди.

Биз Навоийнинг Искандари мисолида аввал тожу тахтдан нафратланадиган ҳиммати баланд мард шаҳзодани, кейин эса турли юртлар ва кишилар қалбини мардлик-шижоат ва ҳийла-тадбир билан эгаллаган тадбиркор шох ҳамда маърифатпарвар, орифни, сўнгра илми ғайбни эгаллашга интилган комил инсонни ва ниҳоят асар сўнггида буларнинг барчасидан мақсади ҳосил бўлмаган, дунёдан куруқ қўл билан кетган ожиз банда сиймосини кўрамиз. Бироқ энг аввало Навоийнинг Искандари кишилар қалбини мардлик ва меҳр-шафқат билан, жаҳон илмини эса ақл ва тадбир билан эгаллаган ориф жавонмард инсон образидир. Ушбу мақолада Искандар сиймосининг Навоий қаламидаги турфа жилोलарини ўрганишга ҳаракат қиламиз.

Искандарнинг жаҳонгирликка даъвоси – бу унинг ҳикмат ва ирфон йўлига қараб олға

юриши, етти иқлим мамлакатларини забт этиши эса бу йўлда зоҳирий илмларни эгаллашидир. Сабаби, Навоий валий зотлар бўлган комил инсонлар ҳақида сўз юритар экан, уларни “зоҳир ва ботин илмидаги” мартабаларини алоҳида-алоҳида зикр этади [Навоий. 2001]. Бу йўлда унга устоз Арасту йўлбошчилик қилади. Арастуни эса фалсафада мантиқ соҳиби дейишар, бу эса унинг шогирди бўлмиш Искандарнинг мантикий илмларни эгаллашга отланганлигининг яна бир далилидир. Ботиний, яъни илоҳий илм тасаввуфда илми ладун, илми ҳол, ҳаққул яқийн каби истилоҳлар билан ифодаланади. Навоий бу дostonда илоҳий илмларни етти баҳри муҳит рамзи билан ифодалаганини кўрамиз. Яъни, етти иқлимни эгаллаган Искандар энди денгиз сафарига чиқади. Бу йўлда энди унга ирроционал илмлар отаси Сукрот раҳнамолик қилади (У “Фарҳод ва Ширин” дostonида Фарҳоднинг ҳам маслакдаги раҳнамоси эди). Буни биз айни дostonдаги сув истаб денгиз гирдобига бориб қолган ва ўлим наҳангига ем бўлгандан сўнггина сувдан айрилганини билиб қолган баликлар ҳақидаги ҳикоятда очиқ кўрамиз. Искандар етти баҳри муҳитни сузиб ўтиш билан чекланмай, шиша сандиқ ясатиб, денгиз ичига тушиб, сув ости дунёсини ўрганади. Демак, Сукротдан илоҳий илмларни эгаллашни ўрганган ориф инсон энди илоҳий илмлар ичига сингиб кетади. Искандар сув остида шу даражада кўп вақт қолиб, мўл илм ўрганадики, натижада сув ости ажойиботлари ўзлари чиқиб, Искандарга ўзлари ҳақида маълумот бера бошлайдилар.

Демак, Искандарнинг биринчи сафарини илм ул-яқийн, иккинчини айн ул-яқийн, учинчи – сув ости дунёсига қилган сафарини эса ҳаққ ул-яқийн деб аташ мумкин. Бу сафар давомида Искандарнинг басират кўзлари тўла очилди, дейди Навоий. Ва у орифлик – валийлик, набийлик даражаларига эришади. Профессор Н.Комиловнинг “Садди Искандарий” дostonи ҳақидаги “Ҳикмат ва ибрат дostonи” номли тадқиқотида орифлик ва ирфон тўғрисида қуйидаги фикрлар мавжуд: “Жалолиддин Даввоний назарида ирфон билан ҳикмат, ҳаким билан валий, файласуф билан дарвеш моҳияти ўзаро яқин. Айтиш мумкинки, ҳакимда валийлик, валийда ҳакимлик хислатлари мавжуд” [Комилов 2005:187]. Демак, буюк Навоий комилликнинг икки қутби ҳисобланган ҳакимлик ва орифликни бир образ мисолида гўзал тарзда бирлаштира олган ва натижада уни комил инсон даражасига олиб чиққан.

Комил инсон – ҳар бир жамиятнинг идеали ҳисобланади. Ҳар бир жамият ўз юкини елкасига олувчи мана шундай идеалга эҳтиёж сезганлиги туфайли уни ўз аъзолари орасида тарғиб қилади. Навоийнинг бу борадаги қарашларига эътибор берадиган бўлсак, комил инсон тимсоли учун ҳақли ва Фарҳод образи ёнида туришга муносиб қаҳрамон – бу Искандардир. У нафақат одил подшо ва адолат рамзи, балки энг аввало, комил инсон тимсоли эканлигини исботлаш учун Искандарнинг устози Арастуга берган дастлабки саволини, яъни дostonдаги илк ҳикматини эслаш кифоя. У “манзилга етиш ҳақида”дир. Бу манзил эса инсоннинг ҳаётдаги мақсади, маслагининг манзили ҳисобланади. Ҳикоятда Искандарнинг мақсадга етишнинг йўллари ҳақида берган саволига Арасту:

Дейди: халқдин ўзни фард айламак,

Фано кўйи йўлида гард айламак [Навоий 1991:121].

Яъни мақсадга етишнинг энг осон ва тўғри йўли халқдан узоқлашиш ва ёлғизлик билан фано йўлидан боришдир.

Эътибор берадиган бўлсак, Навоий жаҳондор подшо ҳақида дoston битаяпти. Бироқ ундаги дастлабки ҳикматданоқ фонийлик ва фано тушунчаларига эътибор қаратмоқда. Фақатгина эътибор қаратибгина қолмасдан, уни асарнинг асосий бадий ниятларидан бири сифатида эътироф этапти. Демак, бу йўл, яъни Навоий мадҳ этган Искандарнинг асл йўли фано бўлиш, яъни Ҳақ зотига сингиб кетиш йўлидир. Тасаввуф таълимоти ва адабиётининг нуқтаи назарича эса, бу йўл айни камолот йўли ҳисобланади. Искандарнинг етти иқлим мамлакатларини, етти баҳри муҳитни забт этиши, ажойиботлар ихтироси – буларнинг бари-си Шарқ адабиётининг талаби ва Навоийнинг севимли услуби бўлган рамзийлик воситасида акс этган фано йўлида комил бўлишнинг шартларидир. Дostonдаги Искандар фотиҳлигини рамзлар воситасида шарҳлар эканмиз, кўз олдимизда тилсим бағридаги маъно ва ҳикмат дурлари жилолана бошлайди:

Биз юқорида Искандарнинг жаҳонгирликка даъвоси – бу унинг камолот йўлига қараб олға юриши, етти иқлим мамлакатларини забт этиши эса бу йўлда зоҳирий илмларни эгаллашидир, дедик. Етти иқлим подшолари Искандарнинг қудратли ва толеъли подшо эканлигини билиб унга ўз ихтиёрлари билан бош эгишади. Демак, камолот йўлига кирган йўловчининг жидду жаҳдини кўрган зоҳирий илмлар унга ўз сирларини оча бошлайди. Фақат уч ҳукмдор – Кашмир ройи, Ҳиндистон подшоси ва Чин (Хитой) ҳоқони маълум сабабларга кўра унга бўйсуннишни истамайдилар.

Шарқ адабиётида рамзийлик анъанаси шу даражада ривожлангандики, нарсабуюмлар, инсон аъзолари билан бир қаторда мамлакат ва шаҳарларга ҳам матндаги маънога қараб маълум маънодаги рамзлар юкланган. Жумладан, Жалолиддин Румий “Маънавийи маснавий”нинг 1-китобида Самарқандни орзуларга етказувчи маскан, Ҳиндистонни эса озод рухлар Ватани ва умуман озодлик маъноларида рамзлаштира, Навоийнинг ўзи “Фарҳод ва Ширин”да юнон мулкини илму ҳикмат диёри сифатида тасвирлайди [Румий 2010], [Навоий 1989].

“Садди Искандарий”да ҳам шу анъананинг давом этганлигини кўрамиз. Бу дostonнинг кейинги ўринларида намоён бўлади.

Кашмир азалдан ҳийла-найранг рамзи ва сеҳргарлар юрти эканлиги Навоийдан олдинги мумтоз адабиётда ҳам кўп тасвирланган. Искандар Кашмирни забт этганлиги лавҳаларини Навоий алоҳида эътибор ва маҳорат билан тасвирлайди. Кашмир диёрининг атрофини тоғлар халқа шаклида ўраб олганлигини, тоғ тепасидаги фавқуллодда ҳолатлар учун қурилган маҳсус қалъа Кашмир сеҳргарларининг бемисл ҳийла-найрангларининг намуналари сифатида осмон билан сўзлашиб турибди. Бу каби тасвирларда китобхон энди Искандарнинг ҳоли нима бўлар экан, деб ўйлай бошлайди. Лекин Кашмирни ҳам, унинг тоғ тепасида жойлашган сеҳргарлар қурган тилсим қалъани ҳам Искандар Арасту ҳаким бошчилигидаги донишмандлар ҳикмати билан забт этади. Айниқса, тилсим қалъани Искандарнинг ўзи ҳеч қандай лашкар ва бошқа қўшимча кучларсиз эгаллаши ёдимизга Фарҳод жасоратини келтиради. Фарқи Фарҳод ишқ йўлида тилсимларни енгса, Искандар ўзлигини англаш йўлида бу талабларни бажаради. Демак, Искандар, яъни камолотга даъвогар инсон бу йўлида дунё ҳийла-найрангларини илму ирфон ёрдамида забт этиши мумкин экан.

Ҳиндистон мулки дostonда гўзаллик ва нафосат диёри сифатида талқин этилади. Бунинг исботи сифатида Навоий Ҳиндистонни ва унинг Нигор қишлоғи гўзаллигини алоҳида мадҳ этади. Бу билан улуғ шоир инсон камолотга эришмоғи, ўзлигини англамоғи учун гўзаллик ва нафосат оламини ҳам забт этмоғи даркор, деган ғояни илгари суради.

Дostonдаги Чин (Хитой) юрти маърифат ва санъаткорлик диёри сифатида талқин этилган. (Буни Навоий “Лисон ут-тайр”да Симурғнинг Чин шаҳри устидан ўқиб ўтиши, парвоз пайти унинг битта пати тушиб қолиши ва бу патдан улгу олган мусаввир Моний монавийлик санъатига асос солиши лавҳасида яна бир бор таъкидлайди [Навоий 1996: 37-39]). Инсон камолотида санъаткорликнинг ўрни ҳам бекиёсдир. Кейинги икки диёрга Искандар лашкар тортиб боради, бироқ бу юртлар фотиҳнинг доврўғини эшитиб, унга ўз ихтиёрлари билан таслим бўладилар. Яъни инсон ўз камолоти йўлида шундай жидду жаҳд қиладики, натижада бу илмлар камолотга даъвогар шахсга ўз дарвозаларини очади.

Чин ҳокони Искандарга совға қилган Жамшид жами ва ойинаи Чинда ҳам ўзига хос маънолар яширинган ҳисобланади. Жамшид жами афсонавий буюм бўлиб, уни афсонавий Эрон ҳукмдори Жамшид ясаттирган. Унинг икки ғаройиб хусусияти мавжуд бўлиб, биринчидан, ичидаги май ҳеч қачон тугамас экан. Бунинг сабаби, жом ташқаридаги бор майларни ўзига тортиш хусусиятига эга эмиш. Иккинчидан, унинг ташқи қисмида Ер юзининг барча жойида рўй бераётган воқеа-ҳодисалар акс этар экан. Кейинчалик бу образ тасаввуф адабиётида ўзига хос маъно юкланган ҳолда рамзлашди. Жамшид жами жаҳонгирлик рамзи ва айни пайтда бедор кўнгил тимсоли рамзи ҳамдир. Бедор кўнгил эса фақат комил инсонгагина насибдир ва унда нафақат етти иқлим, балки бутун коинот манзараси акс этиб туради.

Ойинаи Чин (ийҳом санъатидан фойдаланган ҳолда Навоий бу жумла билан Хитой ойинаси ва ҳақиқат ойинаси деган икки маънони ифодалаган) эса икки томони ҳам ёруғ кўзгу бўлиб, Искандар уни кишиларнинг қандайлигини билиш учун қабул вақтида фойдаланар экан. Бу тимсол ҳам соф кўнгил рамзи бўлиб, кўнгли ойнадай тоза кишининг қалбида суҳбатдошининг кимлиги намоён бўлиши ҳақидаги фалсафий-психологик тасаввурга бориб тақалади.

Искандар донишмандлик санъати унга ҳадя этган бу совғаларнинг ажойиблигидан ҳайратланади ва мусоҳиб ҳакимларга мана шундай мўъжизавий буюмлар – устурлоб ва кўзгу ясашни буюради. Етти иқлимни эгаллаган подшо энди осмон жисмларини кузатиб, уларни ҳам ўрганмоғи, яъни комил инсон ўз илмини тугал чуқурлаштирмоғи керак. Бунинг учун Искандар устурлоб билан юлдузлар ҳаракатини кузата бошлайди. Сеҳрли кўзгу эса худди Жамшид жамидай жаҳонда содир бўлаётган воқеаларни акслантириб туради. Бу ихтироларнинг рамзий маъноси эса комил инсон ўз илмини чуқурлаштириши натижасида кўнгли тозаланиши дейишимиз мумкин, лекин у фақат зоҳирий илмларни эгаллаш билан камолотга эришилмайди. Инсон комил бўлмоғи учун ботиний илмларни ҳам эгаллаши та-

лаб этилади.

Навоий бу дostonда илоҳий илмларни етти баҳри муҳит рамзи билан ифодалаганини кўрамиз. Яъни, етти иқлимни эгаллаган Искандар энди денгиз сафарига чиқади. Бу йўлда энди унга ирроционал илмлар отаси Сукрот раҳнамолик қилади. Буни биз айни дostonдаги сув истаб денгиз гирдобига бориб қолган ва ўлим наҳангига ем бўлгандан сўнггина сувдан айрилганини билиб қолган балиқлар ҳақидаги ҳикоятда очиқ кўрамиз (Навоий “Лисон ут-тайр”да ҳам сувни ботиний илмлар манбаи – баҳри фанога қиёслайди):

Алар барча сувдин чу айрилдилар,
Бурун сувда эрконларин билдилар.
Ва бундан келиб чиқадиган муаллифнинг хулосаси:
Йўқ ул сенда пинҳонки, сен анда гум,
Жаҳолатдин аммо ишинг уштулум...
Нетарсен талаб ҳар ажойибқа йўл,
Ажойиб эрур сенда, огоҳ бўл!
Бурунроқки суд этмагай ҳар надам,
Ўзунгни билиб, йўлга қўйғил қадам. [Навоий 1993:402].

Навоий ботиний илмлар ҳақида гапириб, уларни мақсаднинг ҳақиқати деб атайди ва инсон уни тугал билиб олишга ожиздир, деб ҳисоблайди. Лекин ўз эътиқодида содиқ қолган улуғ гуманист инсонни мана шу ожизлиги билан ҳам улуғ эканлигини таъкидлайди:

Вале мунча билмишки, билмайдурур,
Бу мақсуд таркини қилмайдурур.
Ўзи билмаси англагон сўзу дард,
Ани борча махлуқдин қилди фард.
Талаб ранжи-ю, топмамоқ шиддати,
Бўлубтур анинг мужиби шавкати.
Недин ўзгалар кўнглида тобдур
Ки, бу дарди ноёб-ноёбдур. [Навоий 1991: 378-739].

Яъни: *Жаҳон аҳли ўзига қанчалик фазилятлар берилганлигини билмагани ҳолда билгандан ҳам афзалроқ ва улугроқдир. Лекин инсон ўзига беркитилганини билмагани, ўз мақсад ва муддаоларини етарлича идрок этмагани ҳолда, шунчалик кўп нарса биладики, ўзини ўзи яхши тушунмагани ҳолда англаган сўзлари, сўзларидаги маънолари, муддао-ю умидлари уни бошқа махлуқлардан ажратиб, улуглаб туради. Инсондаги талабчанлик, бир нарсани топиш, қўлга киритиш учун ўз идроки билан меҳнат қилиши – бу унинг (барча махлуқот ва Яратган олдидаги) обрў ва шавкатига сабабдир. Хусусан, бировларнинг дилида не муддаолар борлигини билиш, бу ҳақда бош қотириш – инсон учун ниҳоятда ноёб ва улуг фазилятдир.*

Мана шу сўзлар ҳам Искандарнинг фано йўлида, тасаввуф тариқида камолотга томон бораётган инсон, дейишимизга асос бўлади.

Навоий сувни фано ва фонийликка қиёслар экан, дунёни сув устидаги кўпикка ўхшатади:

Навоий, талаб қил тариқи фано
Ки, сув узрадур даҳр уйига бино.
Кўнгулни бу уй бирла шод айлама,
Хубоб уйига эътимод айламак. [Навоий 1991: 450].

Яъни: *Эй Навоий, фано тариқини талаб қилки, бу дунё сув устига қурилган бино каби-дир. Кўнгулни бундай (омонат) иморатга боғлаб, шод қилма, яъники сув устидаги кўпикка (кўнда) ишонаверма!*

Искандар етти баҳри муҳитни сузиб ўтиш билан чекланмай, шиша сандиқ ясатиб, денгиз ичига тушиб, сув ости дунёсини ўрганади. Демак, Сукротдан илоҳий илмларни эгаллашни ўрганган комил инсон энди илоҳий илмлар ичига сингиб кетади. Бу сафар давомида Искандарнинг басират кўзлари тўла очилди, дейди Навоий. Ва у валийлик, набийлик даражаларига эришади. Бироқ ҳамма нарсанинг интиҳоси бор. Азизиддин Насафий “Инсони комил” рисоласида айтганидек, Комил инсон ахлоқ ва илмда мукаммал бўлгани билан тақдир олдида ожиздир [Комилов 2009:130-139]. Искандар ҳам денгиз ости саёҳатидан сўнг оғир хасталаниб қолади ва вафот этади. Демак, Навоий ўз маслағига содиқ қолиб, инсон ҳар қанча камолот касб этмасин, у барибир оддий банда бўлиб қолаверади ва бир кун ҳалокатга маҳкумдир, деган фикрни бадиий тарзда баён этмоқда.

Юқоридагилардан келиб чиқиб, қуйидагича хулосаларга келдик:

1. Искандар образи Қуръони карим ва ундан олдин шаклланган ривоятлардан ўзбек фоль-

клори ва адабиётига ўзининг таъсирини кўрсатди. Бунинг натижасида Искандар ҳақидаги халқ ҳикоятлари, ривоятлари шаклланди.

2. Фирдавсийнинг “Шоҳнома”сида бадиий образ сифатида шаклланган Искандар образи “Хамса”шунослар Низомий Ганжавий, Амир Хусрав Дехлавий, Абдурахмон Жомийлар қаламида мукамал бадиий идеал образга айланди.

3. Алишер Навоийнинг “Садди Искандарий” достонида Искандар образининг уч талқини бир-бирига ҳалал бермаган ҳолда ривожлантирилди. Булар: тожу тахтдан нафратланадиган ҳиммати баланд мард шаҳзода, инсонлар қалбини мардлик-шижоат билан эгаллаган тadbиркор шоҳ ҳамда маърифатпарвар ориф, илми ғайбни эгаллашга интилган комил инсон талқинларидир.

4. “Садди Искандарий” достони зоҳирий маънода жаҳонгир подшо ва донишманд инсон бўлган ҳамда Шарқ мумтоз адабиётида идеал одил шоҳ образини ўзида тажассум этган Искандар ҳақида, унинг жаҳонгирлик достони тарзида ёзилган эса-да, ботиний маъносига кўра ҳақим ва ориф инсоннинг камолотга етиш йўли ҳақидаги рамзий-тасаввуфий асардир.

5. Достондаги Искандар ҳалокати Навоийнинг инсон ҳар қанча юксалмасин, у тақдир олдида ожиздир. Бас, инсон умри фоний экан, кибр не ҳожат деган яна бир донишмандона фикрни исботлайди.

Иктибослар/Сноски/References

1. Абдурахмон Жомий. Хирадномаи Искандарий. Форсийдан Ш.Шомуҳамедов таржимаси. – Тошкент: Адабиёт ва санъат, 1978.
2. Абу Райҳон Беруний. Қадимги халқлардан қолган ёдгорликлар. – Тошкент: Фан, 1968.
3. Абулқосим Фирдавсий. Шоҳнома. Иккинчи китоб. – Тошкент: Адабиёт ва санъат, 1976.
4. Алишер Навоий. Мукамал асарлар тўплами. Йигирма томлик. Ўн биринчи том. Садди Искандарий. – Тошкент: Фан, 1993.
5. Алишер Навоий. Мукамал асарлар тўплами. Йигирма томлик. Ўн еттинчи том. Насойим ул-муҳаббат. – Тошкент: Фан, 2001.
6. Алишер Навоий. Мукамал асарлар тўплами. Йигирма томлик. Ўн иккинчи том. Лисон ут-тайр. – Тошкент: Фан, 1996.
7. Алишер Навоий. Садди Искандарий (Насрий баёни билан) – Тошкент: Адабиёт ва санъат, 1991.
8. Алишер Навоий. Фарҳод ва Ширин (Насрий баёни билан). – Тошкент: Адабиёт ва санъат, 1989.
9. Исҳоқов Ё. Нақшбандия таълимоти ва ўзбек адабиёти. – Тошкент: А.Қодирий, 2002.
10. Комилов Н. Тасаввуф. – Тошкент: Movarounnahr – O‘zbekiston, 2009.
11. Комилов Н. Ҳикмат ва ибрат достони / Хизр чашмаси. – Тошкент: Маънавият, 2005.
12. Мавлоно Жалолиддин Румий. Маснавийи маънавий. Форсийдан Ўзбекистон халқ шоири Жамол Камол таржимаси. – Тошкент: Meriyus, 2010.
13. Низомий Ганжавий. Иқболнома / Искандарнома. Форсийдан Жонибек Субҳон таржимаси. – Тошкент: ARN FLEKS, 2009.
14. Пегулевская Н.В. Сирийский легенда об Александр Македонском / Палестанский сборник. – Москва, 1958. – С. 86.
15. Плутарх. Искандар Мақдуний / Подшоҳ ва саркардаларнинг ҳикматли сўзлари. З.Аълам ва У.Отажон таржималари. – Тошкент: Ўзбекистон Миллий энциклопедияси ДЭН, 2018.
16. Хондамир. Макорим ул-ахлоқ. – Тошкент: Адабиёт ва санъат, 2015.
17. Шомуҳамедов Ш., Мусаев Б. Амир Хусрав Дехлавий. – Тошкент: Фан, 1971.
18. Юсупова Д. Ўзбек мумтоз ва миллий уйғониш адабиёти (Алишер Навоий даври). – Тошкент: TAMADDUN, 2014.
19. Ҳусайн Воиз Кошифий. Футувватномаи султоний. Форс-тожик тилидан Н.Комилов таржимаси. – Тошкент: А.Қодирий, 1994.

ALISHER NAVOIY XALQARO JURNALINING AXBOROT XATI

Alisher Navoiy xalqaro jurnali Amerika qo'shma shtatlarining Crossref.org tizimiga kiritiladi hamda har bir maqolaga doi raqami beriladi. Jurnalda quyidagi ruknlar bo'yicha maqolalar chop etiladi:

- **NAVOIY VA JAHON ADABIYOTI**
- **NAVOIY VA TILSHUNOSLIK MASALALARI**
- **TEMURIYLAR DAVRI TURKIY VA O'ZBEK ADABIYOTI**
- **BAHOSIZ BITIKLAR** (Navoiy asarlarining qo'lyozmalari, Navoiy merosi va matnshunoslik masalalari uchun).
- **ASLIYAT UMMONI** (asosan, ingliz, fransuz, nemis, rus, xitoy, yapon, koreys, hind tillariga).
- **NAVOIY NASRI VA NAZMI NAFOSATI** (Navoiy nasri va nazmiga doir tadqiqotlar uchun).
- **ILM, OLAM VA OLIM** (Navoiy ilmiy merosi va turli ilmlarga doir qarashlari uchun).
- **HAQIQAT SARI SAFAR** (Navoiyning falsafiy qarashlari).
- **MA'RIFAT YOG'DUSI** (Navoiy va islom ma'rifati, Navoiyning diniy-ma'rifiy qarashlari, Navoiy va tasavvuf).
- **NAVOIY POETIKASI** (Fasohat, balog'at, badiiyat, aruz va qofiya bilan bog'liq masalalar).
- **TURKIY MUMTOZ ADABIYOT TADQIQI VA UNING BOSHQA ADABIYOTLAR BILAN QIYOSI**
- **NAVOIY VA ADABIY TA'SIR MASALALARI**
- **NAVOIY VA TA'LIM-TARBIYA MASALALARI**

MAQOLALARGA QO'YILADIGAN TALABLAR:

- maqola 10-15 sahifa hajmida taqdim etiladi;
- maqolalar **o'zbek, turk, tojik, rus, ingliz, fransuz** tillarida qabul qilinadi;
- Maqolaning tarkibiy tuzilishi:
 1. Maqola sarlavhasi.
 2. Muallifning F.I.SH., lavozimi, ilmiy unvoni, ish (o'qish) joylari, viloyat, respublika va elektron pochta adresi to'liq keltiriladi.
 3. Annotatsiya (maqolaning qisqacha mazmun va maqsadi, 100-150 ta so'zdan iborat bo'lishi lozim) **o'zbek, rus, ingliz** tillarida beriladi.
 4. Tayanch so'z va iboralar **o'zbek, rus, ingliz** tillarida (7-10 so'zdan iborat bo'lishi kerak).
 5. Kirish (Introduction)
 6. Asosiy qism (Main part)
 7. Natijalar va muhokama (Results and Discussions)
 8. Xulosalar (Conclusions)
 9. Adabiyotlar (References) – alifbo tartibida keltiriladi (15-20 ta adabiyot).
- maqola Times News Roman shriftida, 14 kattalikda, 1 intervalda tayyorlanadi;
- havola(snokalar)lar katta qavsda muallif familiyasi – nashr sanasi – sahifasi [Mo'minov 2020: 25] shaklida keltiriladi;
- maqola tomonlari chap: 3 sm, o'ng: 1,5 sm, yuqori va quyi: 2 sm;
- maqolada keltirilgan ma'lumot va dalillarning ilmiy asoslanganligi, ishonchli va ko'chirmachilik holatlari uchun muallif(lar) mas'uldir.
- Maqolalar ekspertiza qilinadi. Ekspertlar tomonidan **tavsiya etilgan maqolalargina jurnalda chop etiladi**;
- tavsiya etilmagan maqolalar chop etilmaydi va mualliflarga qaytarilmaydi.
- jurnalning 1 ta sonida muallifning faqat 1 ta maqolasi chop etiladi.
- Maqola so'ngida mualliflar(lar) telefon raqamini kiritishlari shart.

MUROJAAT UCHUN MANZIL:

Toshkent shahri Amir Temur ko'chasi Matbuot;
Samarqand shahri Universitet xiyoboni 15, SamDU filologiya fakulteti
Tel.: +99891 527 68 22 Telegram raqami: +99891 527 68 22
E-mail: alishernavoiy2020@mail.ru

ИНФОРМАЦИОННОЕ ПИСЬМО МЕЖДУНАРОДНОГО ЖУРНАЛА “АЛИШЕР НАВОЙ”

Международный журнал “Алишер Навой” будет включен в систему Crossref.org Соединенных Штатов Америки и каждой статье будет присвоен DOI. Статьи для публикации в журнале принимаются по следующей тематике:

- **НАВОЙ И ВСЕМИРНАЯ ЛИТЕРАТУРА**
- **НАВОЙ И ВОПРОСЫ ЯЗЫКОЗНАНИЯ**
- **ТЮРКСКАЯ И УЗБЕКСКАЯ ЛИТЕРАТУРА ЭПОХИ ТЕМУРИДОВ**
- **БЕСЦЕННЫЕ РУКОПИСИ** (рукописи произведения Навои, проблемы наследия Навои и текстологии)
- **ОКЕАН МЫСЛЕЙ** (переводы произведений Навои на английский, французский, немецкий, русский, китайский, японский, корейский, индийский языки)
- **ИЗЫСКАННОСТЬ ПРОЗЫ И ПОЭЗИИ НАВОЙ** (для исследований в области прозы и поэзии Навои)
- **НАУКА, МИР И УЧЕНЫЙ** (научное наследие Навои и его научные взгляды)
- **ПУТЬ К ИСТИНЕ** (философские взгляды Навои)
- **ДУХОВНОЕ ОЗАРЕНИЕ** (Навои и ислам, нравственно-духовные воззрения Навои, Навои и суфизм)
- **ПОЭТИКА НАВОЙ** (вопросы поэтики, системы аруз, ритмики и рифмы)
- **ИССЛЕДОВАНИЕ ТЮРКСКОЙ КЛАССИЧЕСКОЙ ЛИТЕРАТУРЫ И ЕГО СРАВНИТЕЛЬНОЕ ИЗУЧЕНИЕ**
- **НАВОЙ И ВОПРОСЫ ЛИТЕРАТУРНОГО ВЛИЯНИЯ**
- **НАВОЙ И ВОПРОСЫ ВОСПИТАНИЯ И ОБРАЗОВАНИЯ**

ТРЕБОВАНИЯ К ОФОРМЛЕНИЮ СТАТЕЙ:

- Объем статьи: около 10-15 страниц;
- Статьи принимаются на **узбекском, турецком, русском, английском и французском языках**;
- Структура статьи:
 1. Название статьи.
 2. И.Ф.О. автора, должность, научная степень, место работы (учёбы), область, республика, электронная почта.
 3. Аннотация (краткое содержание и цель статьи, статьи в объеме 100-150 слов) на **узбекском, русском и английском языках**.
 4. Ключевые слова и выражения на **узбекском, русском и английском языках** (7-10 слов).
 5. Вступление (Introduction)
 6. Основная часть (Main part)
 7. Результаты и обсуждение (Results and Discussions)
 8. Заключение (Conclusions)
 9. Литература (References) в алфавитном порядке (15-20 наименований).
- Шрифт текста – Times New Roman; размер — 14 пунктов; межстрочный интервал — 1,5;
- Сноски приводятся в квадратных скобках с указанием *фамилии автора – года издания – страницы* [Мўминов 2020: 25];
- Параметры страницы: слева 3 см, справа 1,5 см, сверху и снизу по 2 см;
- Ответственность за научную обоснованность, достоверность приведенных в статье данных и оригинальность несут авторы статьи.
- Статьи проходят обязательную экспертизу. В журнале публикуются **статьи, рекомендованные экспертами к публикации**;
- Нерекомендованные публикации статьи не публикуются и не возвращаются авторам.
- В одном номере журнала публикуется только 1 статья автора.
- В конце статьи необходимо указать контактный номер автора.

НАШИ КОНТАКТЫ:

Ташкент, проспект Амира Темура, улица Матбуотчилар;
Самарканд, Университетский бульвар, 15, факультет филологии СамГУ
Тел.: +99891 527 68 22 Телеграм номер: +99891 527 68 22
E-mail: alishernavoiy2020@mail.ru

ALISHER NAVOI INTERNATIONAL JOURNAL INFORMATION LETTER

Alisher Navoi International Journal is entered into the United States Crossref.org system and each article is assigned a circle number. The magazine publishes articles on the following sections:

- **NAVOI AND WORLD LITERATURE**
- **NAVOI AND LINGUISTIC ISSUES.**
- **TURKISH AND UZBEK LITERATURE OF THE TEMURIDS PERIOD**
- **INVALUABLE ESSAYS** (for manuscripts of Navoi's works, Navoi's heritage and textual issues).
- **ORIGINAL WORK** (mainly in English, French, German, Russian, Chinese, Japanese, Korean, Hindi).
- **BEAUTY OF NAVOI PROSE AND POETRY** (for research on Navoi prose and poetry).
- **SCIENCE, THE WORLD AND SCIENTIST** (for Navoi's scientific heritage and views on various sciences).
- **JOURNEY TO THE TRUTH** (Navoi's philosophical views).
- **THE LIGHT OF ENLIGHTENMENT** (Navoi and Islamic enlightenment, Navoi's religious-enlightenment views, Navoi and mysticism).
- **NAVOI POETICS** (Issues related to eloquence, maturity, art, rhyme and rhyme).
- **RESEARCH OF TURKISH CLASSICAL LITERATURE AND ITS COMPARISON WITH OTHER LITERATURE**
- **NAVOI AND LITERARY INFLUENCE ISSUES.**
- **NAVOI AND EDUCATIONAL ISSUES.**

REQUIREMENTS FOR ARTICLES:

- the article is presented in 10-15 pages;
- Articles are accepted in **Uzbek, Turkish, Tajik, Russian, English, French;**
- Structure of the article:
 1. Article title.
 2. Full name of the author, position, academic title, place of work (study), region, republic and e-mail address.
 3. Annotation (brief content and purpose of the article, should be 100-150 words) is given in **Uzbek, Russian, English.**
 4. Key words and phrases in **Uzbek, Russian, English** (should be 7-10 words).
 5. Introduction
 6. Main part
 7. Results and Discussions
 8. Conclusions
 9. References - listed in alphabetical order (15-20 references).
- The article is prepared in Times News Roman font, 14 sizes, 1 space;
- references are given in parentheses in the form of the author's name - date of publication - page [Muminov 2020: 25];
- sides of the article left: 3 cm, right: 1.5 cm, top and bottom: 2 cm;
- The author (s) are responsible for the scientific validity, reliability and copying of the information and evidence presented in the article.
- Articles will be examined. Only articles recommended by experts will be published in the journal;
- Un recommended articles will not be published and will not be returned to the authors.
- Only 1 article by the author is published in 1 issue of the magazine.
- The author (s) must enter a phone number at the end of the article.

ADDRESS:

Tashkent city, Amir Temur street Press; Samarkand University Boulevard 15,
SamSU Faculty of Philology Phone: +99891 527 68 22
Telegram number: +99891 527 68 22 E-mail: alishernavoiy2020@mail.ru

ALISHER NAVOIY

XALQARO JURNAL
INTERNATIONAL JOURNAL
МЕЖДУНАРОДНЫЙ ЖУРНАЛ

Контакт редакций журналов. www.tadqiqot.uz
ООО Tadqiqot город Ташкент,
улица Амира Темура пр.1, дом-2.
Web: <http://www.tadqiqot.uz/>; Email: info@tadqiqot.uz
Тел: (+998-94) 404-0000

Editorial staff of the journals of www.tadqiqot.uz
Tadqiqot LLC the city of Tashkent,
Amir Temur Street pr.1, House 2.
Web: <http://www.tadqiqot.uz/>; Email: info@tadqiqot.uz
Phone: (+998-94) 404-0000

ALISHER NAVOIY. MOSKVA. SERPUXOV MAYDONI
Haykal Ravshan Mirtojiyev, Aleksandr Kuzmin va Igor Voskresenskiy muallifligida yaratilgan.

АЛИШЕР НАВОИ. МОСКВА. СЕРПУХОВСКАЯ ПЛОЩАДЬ
Статуя создана Равшаном Миртожиевым, Александром Кузьминым и Игорем Воскресенским.

ALISHER NAVOI. MOSCOW. SERPUKHOV SQUARE
The statue was created by Ravshan Mirtojiyev, Alexander Kuzmin and Igor Voskresensky.